Переглядаючи деякі з тих недоладних спогадів, де я намагався змалювати окремі розумові здібності мого друга, містера Шерлока Холмса, я зіткнувся з великими труднощами, добираючи приклади, що цілком відповідали б моїй меті. Адже в тих випадках, коли Холмс вдавався до аналітичного мислення і демонстрував свої особливі методи розсліду, самі факти часто бували такими незначними й буденними, що я не наважився б запропонувати їх публіці. З іншого боку, частенько траплялося, що він брався до справ, де факти були найцікавіші і найдраматичніші, але його власна роль у їхньому розкритті була меншою, ніж того хотілося б мені, його літописцеві. Невеличка справа, яку я описав під назвою "Етюд у багряних тонах", та ще одна, пізніша, пов’язана з "Ґлорією Скотт", можуть служити прикладами тих Сцилл і Харибд, що завжди загрожують історикові. Можливо, в історії, яку я маю намір описати, роль мого друга була не дуже помітною, але загалом обставини її були настільки прикметні, що я не можу дозволити собі вилучити її з цих нотаток.

Було це задушливої, хмарної жовтневої днини. Надвечір, однак, повіяло прохолодою.

— А чи не поблукати нам Лондоном? — запропонував мій друг.

Я втомився сидіти в нашій маленькій вітальні, тож радо погодився. Години зо три ми походжали Фліт-стрит і Стрендом, спостерігаючи за мінливим калейдоскопом вуличного життя. Розмова з Холмсом, як завжди, уважним до подробиць і щедрим на дотепи, захопила мене. Була вже десята година, коли ми повернулися на Бейкер-стрит. Біля наших дверей стояв екіпаж.

— Ти ба! Екіпаж лікаря, звичайного практика… — мовив Холмс. — Практикує не дуже давно, але заробіток має добрий. Гадаю, приїхав порадитися з нами! Як добре, що ми повернулися!

Я був уже достатньо обізнаний з Холмсовими методами, щоб простежити хід його міркувань: поглянувши на медичне знаряддя в плетеній торбинці, що висіла в екіпажі, освітлена ліхтарем, він миттю зробив належний висновок. А світло в нашому вікні нагорі свідчило про те, що ці пізні відвідини стосувалися саме нас. Трохи здивований тим, що могло привести до нас мого колегу-медика в таку годину, я рушив слідом за Холмсом до нашого кабінету.

Коли ми увійшли, зі стільця біля каміна підвівся блідий, вузьколиций чоловік із рудуватими бакенбардами. Він мав щонайбільше тридцять три роки, але його похмурий вид і землистий колір обличчя, які свідчили про те, що життя його не дуже милує, робили його старшим за цей вік. Його поведінка, як і в усіх вразливих джентльменів, була нервова й сором’язлива водночас; а тонка біла рука, якою він, встаючи, ухопився за полицю каміна, здавалася радше рукою художника, ніж хірурга. Вбрання його було строге й скромне — чорний сурдут, темні штани, приглушених тонів краватка.

— Добрий вечір, докторе, — люб’язно привітався Холмс. — Радий, що вам довелося чекати лише кілька хвилин.

— Хіба ви розмовляли з моїм візником?

— Ні, про це мені розповіла свічка, що стоїть на столику. Сідайте, будь ласка, і розкажіть, чим можу вам прислужитися.

— Я доктор Персі Тревельян, — сказав відвідувач, — мешкаю на Брук-стрит, 403.

— То це ви написали розвідку про рідкісні нервові хвороби? — спитав я.

Його бліді щоки спалахнули від задоволення, коли він почув, що мені відома його праця.

— Про неї так рідко згадують, що я вже зовсім поховав її, — сказав він. — Мої видавці запевняють, що її майже ніхто не купує. А ви самі, як я зрозумів, теж лікар?

— Відставний військовий хірург.

— Я завжди цікавився нервовими хворобами. Хотілося б студіювати саме їх, але, звичайно, мусиш задовольнятися тим, що маєш. Проте це не стосується справи, містере Шерлоку Холмсе, а я цілком розумію, який дорогий для вас час. Віднедавна в моєму домі на Брук-стрит трапляються дивовижні речі, а цього вечора сталося таке, що я більше не міг чекати ані години і приїхав до вас попросити поради й допомоги.

Шерлок Холмс сів і запалив люльку.

— Уважно слухаю вас, — мовив він. — Розкажіть-но про все, що вас так стривожило.

— Це такі дрібниці, — сказав доктор Тревельян, — що мені соромно про них і говорити. Але вся ця справа така незрозуміла, а остання пригода — така хитромудра, що буде краще, якщо я розповім вам усе як є, а ви вже судіть самі, що тут важливе, а що ні.

Розпочати мені доведеться з того, як я вчився. Я закінчив Лондонський університет, і ви не думайте, що я співаю собі хвалу, але професори покладали на мене великі надії. Скінчивши науку, я не кинув дослідів і залишився на невеличкій посаді в лікарні Королівського коледжу; мені пощастило привернути увагу до свого дослідження рідкісних випадків каталепсії і врешті одержати премію Брюса Пінкертона та медаль за розвідку про нервові хвороби, — ту саму, яку тільки-но згадав ваш друг. Я сказав би без перебільшення, що тоді мені всі пророкували блискучу кар’єру в майбутньому.

Лише одна велика перепона стояла на моєму шляху — бідність. Як ви легко можете зрозуміти, фахівцеві, що цілить високо, треба було відкривати власну практику на одній з вулиць біля площі Кевендіш, де найняти навіть найскромніше помешкання коштує великих грошей. Окрім цих витрат, треба ще якось жити, мати пристойний екіпаж та коней. Усе це було мені не під силу, і я вирішив жити скромно й заощаджувати гроші, щоб років через десять узятися до власної практики. Аж тут мені раптом допоміг несподіваний випадок.

До мене завітав джентльмен на ім’я Блесінґтон, зовсім мені незнайомий. Він з’явився в моїй кімнаті одного ранку й відразу перейшов до справи.

"Це ви той самий Персі Тревельян, що за свої великі успіхи нещодавно одержав премію?" — спитав він.

Я вклонився.

"Відповідайте мені щиро, — провадив він, — бо це у ваших інтересах. Щоб досягти успіху, розуму у вас достатньо. А як щодо такту?"

Почувши таке запитання, я не зміг стримати усмішки.

"Гадаю, що його в мене вистачить", — відповів я.

"А щодо поганих звичок? П’єте потроху, еге ж?"

"Та що ви, сер!" — вигукнув я.

"От і добре! Тоді все гаразд! Але я мусив про це спитати. Чого ж ви з такою головою й без практики?"

Я знизав плечима.

"Ну-бо! — провадив він так само жваво. — Це давня історія. В голові у вас більше, ніж у кишені. А що ви скажете, якщо я допоможу вам відкрити практику на Брук-стрит?"

Я з подивом вирячився на нього.

"О, це більше в моїх інтересах, ніж у ваших! — вигукнув він. — Щиро кажучи, якщо це влаштує вас, то мене влаштує тим паче. Я маю, бачте, кілька зайвих тисяч і хотів би вкласти їх у вашу практику".

"Але чому?" — ледве видихнув я.

"Ну, справа це вигідна й до того ж безпечніша за будь-яку іншу".

"Що ж, по-вашому, я маю робити?"

"Зараз скажу. Я найму будинок, куплю меблі, сам платитиму служницям, — одне слово, вестиму все. Вам зостанеться лише протирати штани в кабінеті. Я даватиму вам гроші на прожиток і таке інше. А ви віддаватимете мені три чверті свого заробітку, решту ж залишатимете собі".

Отака була та дивна пропозиція, містере Холмсе, що з нею звернувся до мене той Блесінґтон. Я не випробовуватиму вашого терпіння розповіддю про те, як ми про все домовилися. Скінчилося це тим, що на Благовіщення я переїхав і почав практикувати на умовах, які він запропонував. Він теж поселився зі мною — на правах постійного пацієнта. Виявилося, що в нього було хворе серце, тож він потребував постійного медичного нагляду. Дві кращі кімнати на другому поверсі він зайняв під вітальню й спальню. Звички у нього були досить-таки химерні — він сторонився людей і нечасто виходив з дому. Не відзначаючись особливою точністю в житті, він був ретельним лише в одному: щовечора, однієї й тієї самої години, заходив до кабінету, переглядав книги запису хворих, відкладав убік п’ять шилінгів три пенси з кожної

зароблені мною ґінеї, а решту ховав у скриню, що стояла у нього в кімнаті.

Правду кажучи, йому ні разу не довелося пошкодувати, що він відкрив цю справу. З першого ж дня вона принесла нам успіх. Кілька щасливих випадків і слава, яку я мав у лікарні, дозволили мені швидко досягти успіху, тож за останні кілька років я його неабияк збагатив.

Такі, містере Холмсе, моє минуле й мої стосунки з містером Блесінґтоном. Зостається лише розповісти вам, що привело мене до вас цього вечора.

Кілька тижнів тому містер Блесінґтон увійшов до мене, як мені здалося, надзвичайно збуджений. Він говорив про якесь пограбування, що сталося, як він сказав, в Іст-Енді. Це, як я пам’ятаю, дуже його схвилювало, й він наголосив, що нам треба поставити міцніші засуви на вікнах і дверях, не зволікаючи ні дня. Цілий тиждень після того він був страшенно стривожений, раз у раз виглядав у вікна й припинив звичайні короткі прогулянки перед обідом. Через те мені спало на думку, що він чогось — або когось — смертельно боїться; але коли я спитав його про це, він вибухнув такою лайкою, що я мусив облишити цю розмову. З часом, однак, його страхи розвіялись і він повернувся був до давніх своїх звичок, аж тут нова подія так приголомшила його, що на нього й досі жаль дивитися.

А сталося ось що. Два дні тому я одержав лист, який зараз прочитаю вам. На ньому немає ані зворотної адреси, ані числа.

"Російський граф, що мешкає нині в Англії, — йдеться в ньому, — був би радий, якби доктор Персі Тревельян погодився прийняти його. Він страждає на каталепсію, а доктор Тревельян, як відомо, — знавець цієї недуги. Граф має намір завітати завтра в чверть на сьому вечора, якщо доктор Тревельян вважатиме для себе зручним бути о цій годині вдома".

Цей лист дуже мене зацікавив, бо головною перепоною для моїх досліджень було те, що каталепсія — хвороба рідкісна. Тож зрозуміло, що в призначений час я був у себе в кабінеті, і хлопчина-лакей увів пацієнта.

То був літній чоловік, худорлявий, поважний і простакуватий з виду, анітрохи не схожий на російського графа. Мене більше вразили зовнішні риси його супутника — високого молодика, напрочуд гарного, зі смаглявим недобрим обличчям і геркулесовими руками, ногами й грудьми. Він підтримував свого товариша під лікоть, коли вони увійшли, й допоміг йому сісти з такою турботливістю, якої навряд слід було б чекати від людини з таким виглядом.

"Пробачте, що я увійшов сюди, докторе, — сказав він мені по-англійськи, але трохи шепеляво. — Це мій батько, і його здоров’я для мене найдорожче за все на світі".

Мене зворушила така синівська турботливість.

"Може, ви хочете залишитися тут з батьком під час прийому?" — спитав я.

"В жодному разі! — вигукнув він, сплеснувши руками. — Мені невимовно боляче дивитися на батькові муки. Якщо з ним трапиться один із тих страхітливих нападів, які його діймають, я не переживу. В мене самого до краю розхитані нерви. З вашого дозволу, я зачекаю в приймальні, поки ви оглядатимете батька".

Я, звичайно, погодився, і молодик вийшов. Я почав розпитувати пацієнта про його хворобу й докладно все занотовував. Однак він не відзначався особливим розумом, і відповіді його часом були незрозумілі, що я вважав наслідком поганого знання мови. І раптом, поки я писав, він узагалі перестав відповідати на мої запитання; обернувшись до нього, я здивовано побачив, що він сидить на стільці випроставшись, із

застиглим обличчям, байдуже вирячившись на мене. У нього знову почався напад цієї загадкової хвороби.

Спочатку я відчув жаль і страх водночас. Але потім, щиро кажучи, професійна цікавість узяла гору. Я записав пульс і температуру свого пацієнта, зазначив непорушність його м’язів, простежив рефлекси. Ніяких відхилень від моїх попередніх спостережень не було. В таких випадках я досягав успішних результатів після інгаляції нітриту амілу; тепер я, здавалося, мав чудову нагоду перевірити його дію. Пляшка з ліками стояла внизу, в моїй лабораторії, тож я, залишивши пацієнта в тій самій позі на стільці, побіг униз. Я трохи забарився й повернувся хвилин за п’ять. Уявіть собі мій подив, коли я побачив, що кімната порожня, а пацієнт зник.

Спершу я, звичайно, вибіг до приймальні. Син пацієнта теж пішов. Двері до передпокою було зачинено, але не замкнено. Мій хлопчина-лакей, що пускає пацієнтів, не має жодного досвіду. Він чекає внизу й біжить нагору, щоб провести пацієнтів до дверей, коли я дзвоню з кабінету. Цього разу він нічого не чув, і все це залишалося для мене цілковитою загадкою. Невдовзі повернувся з прогулянки містер Блесінґтон, але я нічого йому про це не сказав, бо останнім часом намагався розмовляти з ним якомога менше.

Я й не думав, що мені доведеться ще раз побачити росіянина з сином; тож уявіть собі знову-таки мій подив, коли сьогодні ввечері вони обидва з’явилися в моєму кабінеті тієї самої години.

"Тисячу разів прошу вибачення за вчорашню несподівану втечу, докторе", — мовив мій пацієнт.

"Мушу признатися, що мене це дуже здивувало", — відказав я.

"Бачте, річ у тім, — зауважив він, — що коли я приходжу до тями після тих нападів, то майже не пам’ятаю, що було зі мною раніше. Я

отямився в чужій кімнаті, як мені здалося, тож і вибіг на вулицю, поки вас не було".

"А я, — докинув син, — побачив, як батько пройшов через приймальню, й подумав, природно, що прийом уже скінчився. Лише коли ми повернулися додому, я почав розуміти, що ж насправді сталося".

"Гаразд, — сказав я, сміючись, — нічого лихого не сталося, хіба що ви страшенно заплутали мене; отож, сер, будьте ласкаві вийти до приймальні, а я тим часом радо знов візьмуся до огляду".

Десь із півгодини ми з літнім джентльменом говорили про симптоми його хвороби, а потім, виписавши рецепт, я провів його до сина.

Я вже казав вам, що о цій порі містер Блесінґтон звичайно гуляв. Незабаром він прийшов і піднявся нагору. Раптом я почув, як він збіг униз; за мить він увірвався до мого кабінету, мовби збожеволівши зі страху.

"Хто був у моїй кімнаті?" — закричав він.

"Ніхто", — відповів я.

"Це брехня! — репетував він. — Підіть і погляньте!"

Я вирішив не зважати на його крик — він не тямив себе з жаху. Коли ми зійшли нагору, він показав мені кілька слідів на пухнастому килимі.

"Може, ви думаєте, що ці сліди мої?" — кричав він.

Таких великих слідів він, зрозуміло, залишити не міг, і вони були зовсім свіжі. Сьогодні вдень, як ви знаєте, дощило, а в мене побували лише оті двоє. Виходить, поки я був зайнятий з одним, інший, що чекав

у приймальні, з якоїсь невідомої причини навідався до кімнати мого постійного пацієнта. Звідти нічого не зникло, але сліди на килимі, безперечно, свідчили про те, що там хтось побував.

Мені здалося, що містер Блесінґтон хвилюється занадто, хоча тут кожен утратив би спокій. Упавши в крісло, він просто ридав, і я ледве привів його до тями. Це він запропонував мені звернутися до вас, і я, звичайно, визнав це доречним, бо пригода справді була дивовижна, хоч і не така страшна, як здалося йому. Якби ви зараз поїхали зі мною в екіпажі, я спробував би хоч заспокоїти його; проте, як на мене, він і сам навряд чи здатен пояснити, що його так стурбувало.

Шерлок Холмс слухав цю довгу розповідь з увагою, яка свідчила, що ця справа збудила його цікавість. Обличчя його, як і завжди, було байдужісіньке, лише верхні повіки обважніли. Попихкуючи люлькою, він пускав густіші клубки диму щоразу, як доктор переходив до якоїсь загадкової події. Тільки-но наш відвідувач скінчив, як Холмс без жодного слова підхопився з місця, сунув мені капелюх, узяв зі стола свій і подався за Тревельяном до дверей. Менш ніж за чверть години ми вже були біля дверей будинку на Брук-стрит — одного з тих скромних, звичайних будинків, у яких мешкають лікарі-практиканти з Іст-Енда. Хлопчина-лакей пустив нас, і ми почали підійматися нагору широкими, застеленими килимом сходами.

І тут нас зупинила нова несподіванка. Світло нагорі раптово погасло, і з темряви долинув пронизливий, тремтливий голос.

— У мене револьвер! — кричав він. — Попереджаю: ще крок, і я стрілятиму!

— Це вже занадто, містере Блесінґтоне! — вигукнув Тревельян.

— А, то ви, докторе, — промовив голос, полегшено зітхнувши. — А оті джентльмени, що з вами, — чи справді вони ті, за кого себе видають?

Ми відчули, що з темряви хтось пильно оглядає нас.

— Так, так, усе гаразд, — мовив нарешті незнайомець. — Можете піднятись, і прошу вибачення, якщо ці запобіжні заходи налякали вас.

Він знову запалив на сходах газовий ріжок, і ми побачили перед собою химерного чоловіка, чий вигляд, як і голос, свідчив про нервове напруження. Він був товстелезний, з обвислою на щоках шкірою, мов у гончака. Його обличчя було хворобливо бліде, а рідке рудувате волосся стало зі страху диба. В руці він стискав револьвер, який відразу ж сунув до кишені, коли ми наблизилися.

— Добрий вечір, містере Холмсе, — сказав він. — Щиро дякую, що ви приїхали. Ніхто ще не потребував вашої допомоги так, як я. Гадаю, доктор Тревельян уже розповів вам про це найзухваліше вторгнення до моєї кімнати.

— Саме так, — відповів Холмс. — А що то за одні, містере Блесінґтоне, й чому вони чинять вам такі прикрощі?

— Ну, теє, — нервово заговорив постійний пацієнт, — мені, звичайно, важко це сказати. Звідки мені знати, містере Холмсе?

— То, виходить, ви цього не знаєте?

— Заходьте, прошу вас. Зробіть ласку, зайдіть.

Він провів нас до своєї спальні — великої кімнати зі зручними меблями.

— Бачите оце? — спитав він, показуючи на велику чорну скриню біля ліжка. — Я ніколи не був великим багатієм, лише раз у житті вклав гроші в діло… Доктор Тревельян розповідав вам про цю справу. Але банкірам я не вірю. Я ніколи не довірився б банкірові, містере Холмсе. Між нами

кажучи, всі свої невеличкі кошти я зберігаю в цій скрині, тож вам тепер зрозуміло, що я пережив, коли незнайомі люди вдерлися до моєї кімнати.

Холмс запитально глянув на Блесінґтона й хитнув головою.

— Я нічого не зможу порадити вам, якщо ви казатимете неправду, — наголосив він.

— Але ж я розповів вам усе.

Холмс обернувся до дверей, скрушно махнувши рукою.

— На добраніч, докторе Тревельяне, — мовив він.

— То ви нічого не порадите мені? — скрикнув Блесінґтон тремтячим голосом.

— Я порадив би вам, сер, говорити тільки правду.

За хвилину ми вже були на вулиці й ішли додому. Ми перетнули Оксфорд-стрит і пройшли половину Гарлі-стрит, перш ніж мій друг здобувся на слово.

— Пробачте, що витяг вас із дому заради такої дурниці, Ватсоне, — сказав він нарешті. — Але якщо покопатися в цій справі, то в ній є дещо цікаве.

— А я нічого тут не бачу, — зізнався я.

— Що ж, цілком зрозуміло, що ті двоє, — може, їх і більше, але не менше, ніж двоє, — з якоїсь причини вирішили добратися до цього Блесінґтона. Я не маю жодного сумніву, що обидва рази — і першого, і

другого — той молодик проникав до Блесінґтонової кімнати, поки його спільник досить немудрим способом відвертав увагу лікаря.

— А каталепсія?

— Злісна симуляція, Ватсоне, хоч мені й не хотілося говорити цього нашому фахівцеві. Вдавати її дуже просто. Я й сам таке робив.

— А далі?

— Через чистісінький випадок Блесінґтона і перший, і другий раз не було вдома. Такий незвичний час для відвідин лікаря вони обрали лише тому, що в приймальні тоді не буває інших пацієнтів. Проте так уже склалося, що Блесінґтон саме в цю пору гуляє, — вони, мабуть, не дуже добре знають його звички. Зрозуміло, що якби йшлося про просте пограбування, то вони принаймні обнишпорили б кімнату. До того ж я прочитав в очах цього Блесінґтона, що він боїться за свою власну шкіру. Важко повірити, що цей чолов’яга, маючи двох таких лютих ворогів, нічого про них не знає. Він, звичайно, пречудово знає, хто вони, але має власні підстави приховувати це. Може, завтра він буде балакучіший.

— А хіба не могло статися інше, — почав я розмірковувати вголос, — щось інше, якась цілком неймовірна річ? Може, всю цю історію з росіянином-каталептиком і його сином вигадав доктор Тревельян, що сам хотів залізти до Блесінґтонової кімнати?

У світлі газового ліхтаря я побачив, що Холмс посміхнувся на це моє блискуче припущення.

— Любий мій друже, — сказав він, — це було перше, що спало мені на думку, але розповідь лікаря має підтвердження. Цей молодик залишив сліди на сходах і на килимі — такі самі, як у кімнаті. Якщо я скажу вам, що він носить черевики з тупими передами, а не з гострими, як Блесінґтон, і на дюйм із третиною довші від черевиків лікаря, то ви

погодитеся, що він, безперечно, існує. Та нам час уже лягати спати, і я буду вельми здивований, якщо вранці ми не одержимо нових вістей із Брук-стрит.

* * *

Пророцтво Шерлока Холмса невдовзі збулося, й до того ж найтрагічнішим чином. О пів на восьму наступного ранку, коли тільки-но засіріло за вікнами, він уже стояв у халаті біля мого ліжка.

— На нас чекає екіпаж, Ватсоне, — мовив він.

— А що таке?

— Справа Брук-стрит.

— Є свіжі новини?

— Трагічні, але незрозумілі, — сказав він, піднімаючи завісу на вікні. — Погляньте-но: ось аркуш із записника, і на ньому олівцем надряпано: "Ради Бога, приїздіть негайно. П.Т.". Наш друг і сам розгубився до краю, коли писав це. Мерщій, любий друже, бо на нас давно вже чекають.

Десь за чверть години ми були вже в лікаря. Він вибіг до нас із перекошеним зі страху обличчям.

— Ой, там таке лихо! — скрикнув він, стиснувши руками скроні.

— Що сталося?

— Блесінґтон наклав на себе руки!

Холмс здивовано свиснув.

— Так, він повісився цієї ночі.

Ми увійшли, й лікар провів нас до кімнати, що, очевидно, правила йому за приймальню.

— Я ледве тямлю, що роблю! — вигукнув він. — Поліція вже нагорі. Мене це просто приголомшило.

— Коли ви про це дізналися?

— Щоранку, близько сьомої, йому приносили чашку чаю; коли покоївка ввійшла, бідолаха вже гойдався посередині кімнати. Він прив’язав мотузок до гака, на який звичайно чіпляли лампу, й зістрибнув із тієї самої скрині, яку показував нам учора.

Холмс якусь мить стояв у задумі.

— З вашого дозволу, — мовив він нарешті, — я піду нагору й подивлюся на все це сам.

Ми обидва піднялися за лікарем сходами.

Коли ми відчинили двері спальні, нам відкрилося жахливе видовище. Я вже казав про ту Блесінґтонову одутлість, яка вчора впала мені в око. Тепер, коли він висів на гаку, вона стала ще більшою, і в його обличчі не залишилося майже нічого людського. Шия витяглася, мов у обскубаної курки, і все тіло здавалося тепер ще огряднішим і якимось неприродним. На ньому була лише довга нічна сорочка, з-під якої стирчали заціпенілі розпухлі гомілки й незграбні ступні. Поруч стояв дженджуристий поліційний інспектор, що робив нотатки в записнику.

— А, містере Холмсе, — привітно сказав він, коли мій друг увійшов. — Радий вас бачити.

— Доброго ранку, Ленере, — відповів Холмс, — сподіваюся, ви не проти моєї появи? Чи чули ви що-небудь про події, які сталися тут раніше?

— Так, дещо чув.

— І ви маєте якусь думку?

— Судячи з того, що я побачив, цей чоловік збожеволів зі страху. Подивіться на ліжко — він провів неспокійну ніч. Тут досить глибокий відбиток його тіла. Самогубства, як вам відомо, найчастіше трапляються близько п’ятої ранку. Десь під цю годину він і повісився. Напевно, все обміркував заздалегідь.

— Судячи з того, як затверділи його м’язи, я сказав би, що він помер години зо три тому, — мовив я.

— Чи помітили ви щось незвичне в кімнаті? — спитав Холмс.

— На умивальнику знайшли викрутку й кілька ґвинтів. І вночі, здається, тут багато курили. Ось чотири сигарні недопалки, які я вигріб із каміна.

— Так! — мовив Холмс. — А чи знайшли ви мундштук?

— Ні, не знайшли.

— Ну, а цигарницю?

— Так, вона була в кишені його пальта.

Холмс понюхав єдину сигару, що лежала в цигарниці.

— Це гаванська сигара, а ті недопалки — від сигар особливого гатунку, що їх голландці привозять з ост-індських колоній. Їх звичайно обгортають соломою, і вони тонші й довші за інші сорти. — Він узяв чотири недопалки й оглянув їх крізь кишенькову лупу.

— Дві сигари викурено через мундштук, а дві інші — просто так, — мовив він. — Дві було обрізано не дуже гострим ножем, а дві — одкушено міцними зубами. Це не самогубство, містере Ленере. Це ретельно продумане вбивство.

— Не може бути! — скрикнув інспектор.

— Чому?

— Навіщо вбивати людину таким незвичним способом — вішати?

— Про це ми й повинні дізнатися.

— Як убивці могли потрапити сюди?

— Парадними дверима.

— Але ж їх уранці було замкнено.

— Їх замкнули після того, як ті вбивці увійшли.

— Звідки ви це знаєте?

— З їхніх слідів. Даруйте, за хвилину я, можливо, надам вам іще деякі відомості.

Він підійшов до дверей і, крутнувши ключ у замку, заходився із звичною своєю методичністю оглядати його. Потім вийняв ключ, що

стирчав усередину кімнати, й так само його оглянув. Ліжко, килим, стільці, камін, мертве тіло, мотузок — усе це по черзі було ретельно оглянуто, аж поки він нарешті не оголосив, що цілком задоволений, після чого ми з інспектором допомогли йому перерізати мотузок і шанобливо накрити тіло простирадлом.

— Звідки цей мотузок? — спитав я.

— Його відрізали звідси, — відповів доктор Тревельян, витягуючи з-під ліжка великий моток. — Він страшенно боявся пожежі й завжди тримав це під рукою, щоб утекти через вікно, коли сходи загоряться.

— Це позбавило вбивць зайвого клопоту, — замислено мовив Холмс. — Що ж, усе це сталося дуже просто, і я майже певен, що десь опівдні назву вам причину вбивства. Я візьму з собою оту фотографію Блесінґтона, що на каміні, бо вона може придатися мені в розшуках.

— Але ж ви нічого нам не пояснили! — вигукнув лікар.

— Як на мене, це відбувалося так, — мовив Холмс. — Їх було троє: молодик, старий і третій, якого я поки що не можу описати. Перші двоє — ті самі, що вдавали з себе російського графа та його сина, отже, ми маємо повний їхній опис. Їх упустив спільник, що був у домі. Послухайте моєї поради, інспекторе, й заарештуйте хлопчину-лакея; він, як я пам’ятаю, найнявся до вас, лікарю, зовсім нещодавно.

— Це бісеня ніде не можуть знайти, — відказав доктор Тревельян, — покоївка з куховаркою щойно шукали його.

Холмс знизав плечима.

— Він зіграв немалу роль у цій драмі, — мовив він. — Троє зійшли сходами нагору навшпиньки: першим — старий, другим — молодик, а останнім — невідомий…

— Любий мій Холмсе! — вигукнув я.

— Сумніву бути не може, судячи з того, як сліди накладаються один на один. Я мав змогу придивитися, де чиї сліди, вчора ввечері. Отже, вони піднялися до кімнати містера Блесінґтона, двері якої було замкнено. За допомогою дротини вони повернули ключ. Навіть без лупи, з подряпин на борідці, можна побачити, що було застосовано відмичку.

Потрапивши до кімнати, вони насамперед сунули містерові Блесінґтону кляп. Він, мабуть, спав або так перелякався, що не міг кричати. Стіни тут міцні, тож навіть якщо він і встиг крикнути, ніхто його не почув.

Після того, — це мені цілком ясно, — відбулася якась розмова. Напевно, щось на кшталт суду. Це тривало певний час, за який вони викурили оті сигари. Старий сидів на цьому плетеному стільці — то він палив з мундштуком. Молодик сидів отам — він струшував попіл на комод. Третій походжав туди-сюди. Блесінґтон, можливо, сидів на ліжку, але я в цьому не певен.

Отож урешті-решт ці троє взяли й повісили Блесінґтона. Вони так добре підготували всю цю процедуру, що, напевно, принесли з собою якийсь блок чи шків, що мав правити їм за шибеницю. Ця викрутка й ґвинти, на мою думку, були потрібні їм для його закріплення. Проте, побачивши гак, вони, природно, скористалися ним. Скінчивши свою справу, троє пішли, а їхній спільник замкнув за ними двері.

Ми всі з величезною цікавістю слухали цю розповідь про нічні події, які Холмс відтворив за такими непомітними й дрібними прикметами, що ми ледве могли стежити за ходом його міркувань. Інспектор поспіхом вибіг, щоб узятися до розшуку хлопчини-лакея, а ми з Холмсом подалися на Бейкер-стрит снідати.

— Я повернуся о третій, — сказав Холмс, коли ми поїли. — Інспектор з лікарем будуть на ту пору тут, і я сподіваюся за цей час з’ясувати для них кожну неясну деталь цієї справи.

Наші гості надійшли у визначений час, але коли з’явився мій друг, була вже за чверть четверта. З виразу його обличчя я побачив, що все вдалося якнайкраще.

— Є якісь новини, інспекторе?

— Так, ми знайшли хлопця, сер.

— Чудово, а я знайшов дорослих.

— Ви знайшли їх! — скрикнули ми всі троє.

— Ну, принаймні, довідався, хто вони такі. Цього так званого Блесінґтона, як я й гадав, добре знають у поліційній управі, — так само, як і вбивць. То Бідл, Гейворд і Мофат.

— Банда з Вортинґдонського банку! — вигукнув інспектор.

— Саме так, — сказав Холмс.

— Виходить, що Блесінґтон — це Сатон?

— Так, — мовив Холмс.

— Тоді все ясно як білий день, — відказав інспектор.

Але ми з Тревельяном здивовано позирали один на одного.

— Ви, мабуть, пам’ятаєте відоме пограбування Вортинґдонського банку, — пояснив Холмс. — Це скоїли п’ятеро — оці четверо й ще один, на ім’я Картрайт. Сторожа Тобіна було вбито, і злодії втекли з сімома тисячами фунтів. Сталося це 1875 року. Всіх п’ятьох заарештували, але докази проти них були недостатні. Цей Блесінґтон, або Сатон, найогидніший тип з усієї цієї банди, став донощиком. За його свідченнями Картрайта повісили, а інших трьох запроторили за ґрати на п’ятнадцять років. Цими днями вони вийшли на волю, не досидівши кількох років, і вирішили, як ви здогадуєтесь, вистежити зрадника й помститися за смерть товариша. Вони двічі намагалися спіймати його, але марно; третього разу, як бачите, їм це вдалося. Тепер вам усе зрозуміло, докторе Тревельяне?

— Здається, зрозуміліше пояснити це неможливо, — сказав лікар. — Звичайно, він дуже стривожився, довідавшись з газет про їхнє звільнення.

— Саме так. А розмови щодо пограбування були лише про людське око.

— Але чому він не сказав вам правди?

— Любий мій, знаючи мстиву вдачу своїх колишніх спільників, він намагався якомога довше приховувати від усіх, хто він такий. Це була ганебна таємниця, і він не міг змусити себе зізнатися. Та хоч би яким негідником він був, він усе-таки жив під захистом британського закону, і я не маю сумніву, інспекторе, що ви на це зважите; щит закону цього разу не допоміг, але меч правосуддя все одно має покарати злочинців.

Такими були незвичайні обставини, пов’язані зі справою постійного пацієнта і лікаря з Брук-стрит. Поліція після тієї ночі так і не розшукала вбивць, і в Скотленд-Ярді вирішили, що вони втекли на злощасному пароплаві "Нора Крейна", який кілька років тому зник з усією командою біля португальських берегів, за кілька ліґ на північ від Опорто. Справу

проти хлопчини-лакея за браком доказів було припинено, а про саму "таємницю Брук-стрит", як її прозвали, не писали докладно в жодній газеті аж донині.